

1.1. Rinkimų teisės pokyčiai 2023 metais

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Laura Matjošaitytė

E. paštas laura_matjosaityte@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-01

Santrauka. Rinkimai yra pagrindinis demokratijos elementas ir būdas, leidžiantis piliečiams išreikšti savo valią ir dalyvauti valdžios formavime. Todėl tam, kad rinkimai vyktų pagal aiškias, paprastas ir visiems vienodai suprantamas taisykles, 2022 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė kodifikuotą konstitucinį įstatymą – Lietuvos Respublikos rinkimų kodeksą, pakeitusį iki 2022 m. rugpjūčio 31 d. galiojusius rinkimų organizavimą reglamentavusius rinkimų įstatymus. Nors naujuoju konstituciniu įstatymu buvo siekiama užtikrinti didesnę rinkimų teisinio reglamentavimo stabilumą, vis dėlto pradėjus teisės aktą taikyti praktikoje išryškėjo teisinio reglamentavimo spragos.

Straipsnyje atskleidžiama, kokios rinkimų teisinio reglamentavimo problemos buvo sprendžiamos 2023 m. spalio–lapkričio mėnesiais priimtomis Rinkimų kodekso pataisomis ir analizuojamos priežastys, nulėmusios teisinio reglamentavimo pokyčius.

Reikšminiai žodžiai: rinkimai; Rinkimų kodeksas; pasyvioji rinkimų teisė; kandidatų pareiškiniai dokumentai; kandidato neregistravimas; kompromituojanti informacija; balsų perskaičiavimas.

Įvadas

Pastaraisiais metais rinkimų teisinis reglamentavimas tiek turinio, tiek formos prasme išgyveno nemažai pokyčių. 2022 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas po daugiau nei dešimtmetį trukusių diskusijų priėmė į Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytą Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinį įstatymą¹ (toliau – Rinkimų kodeksas), kuriam 2022 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus, neteko galios Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas Nr. I-2721, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas Nr. I-28, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas Nr. IX-1837, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas Nr. I-532, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas Nr. IX-985 ir Lietuvos Respublikos politinių kampanijų

1 Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012-03-27, Nr. 36-1772.

finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas Nr. IX-2428 su visais jų pakeitimais².

Priimant Rinkimų kodeksą buvo tikimasi ne tik suvienodinti, susisteminti ir sujungti visas nuostatas, reglamentuojančias Lietuvos Respublikoje vykdomų rinkimų organizavimą, į vieną kodifikuotą konstitucinį teisės aktą, bet ir sudaryti prielaidas užtikrinti esminį rinkimų proceso patikimumo elementą – didesnį rinkimų teisės stabilumą³, kylantį iš konstitucinio teisinės valstybės principo, t. y. kad rinkimus reglamentuojančios teisės normos nebūtų keičiamos priklausomai nuo politinės valios. Juolab kad iki Rinkimų kodekso galioję rinkimų organizavimą reglamentuojantys teisės aktai buvo keisti daug kartų. Pavyzdžiui, 1992 m. liepos 9 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo priimtas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas Nr. I-2721 keistas net 48 kartus⁴, tų pačių metų gruodžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas Nr. I-28 keistas 38 kartus⁵, 1994 m. liepos 7 d. priimtas Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas Nr. I-532 keistas 59 kartus⁶. O Lietuvai rengiantis narystei Europos Sąjungoje, 2003 m. lapkričio 20 d. priimtas Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas Nr. IX-1837 keistas 25 kartus⁷ ir t. t.

Tad, konstitucinio įstatymo statusą turinčiame Rinkimų kodekse suregulmentavus ypatingai svarbius visuomeninius santykius, įstatymų leidėjas užtikrino, kad „juo nustatytas tų santykių teisinis reguliavimas bus stabilus, negalės būti dažnai koreguojamas“⁸. Tai atitinka konstitucinio įstatymo priedermę.

Teisės moksle kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Egidijus Šileikis, savo darbuose laikosi pozicijos, kad „konstituciniai įstatymai, nors ir skambiai pavadinti, iš esmės nuo paprastųjų skiriasi tik priėmimo ir keitimo tvarka, bet ne ypatingu konstitucinio ir įstatyminio reguliavimo objektu“⁹. Tačiau tokia pozicija gali sulaukti ir prieštaravimų, kadangi įstatymų leidėjas rinkimų teisinius santykius reglamentuoja išimtinai tik Rinkimų kodekse, o ne keliuose ordinariniuose teisės aktuose. Kitaip tariant, tik Rinkimų kodeksas pasižymi ypatingu konstitucinio teisinio reguliavimo objektu.

Kita vertus, su E. Šileikiu sutiktina tuo aspektu, kad Rinkimų kodeksas kaip konstitucinis įstatymas gali būti pakeistas tik esant didesniajam konsensusui ir politinei valiai nei paprastojo ordinarinio teisės akto atveju. Kitaip tariant, Rinkimų kodeksą įrašius į konstitucinių įstatymų sąrašą, jame įtvirtintų teisės normų keitimo procedūra tapo sudėtingesnė. Pavyzdžiui, jeigu ordinarinio

2 Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004-09-04, Nr. 135-4894.

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas, TAR, 2019-02-15, Nr. 2373; Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) 2020 m. gruodžio 20 d. nuomonė Nr. CDL-PI (2020)020 „Dėl rinkimų teisės stabilumo“.

4 Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1992-07-18, Nr. 139-0.

5 Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1992-12-29, Nr. 253-0.

6 Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994-07-13, Nr. 53-996.

7 Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003-12-10, Nr. 115-5192.

8 Vytautas Sinkevičius, „Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai“, *Jurisprudencija* 104, 2 (2008): 28–38.

9 *Ibid.*, 28–38; Egidijus Šileikis, *Alternatyvi konstitucinė teisė* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005).

rinkimų organizavimą reglamentuojančio teisės akto pataisoms priimti užtekdavo paprastos balsų daugumos, tai tam, kad konstitucinio įstatymo pakeitimas ar papildymas būtų laikomas priimtu, reikia, kad už tokią teisės akto pataisą balsuotų ne mažiau nei 3/5 visų Seimo narių (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis; Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 174¹ straipsnio 3 dalis)¹⁰.

Rinkimų kodekse įstatymų leidėjas įtvirtino ir saugiklius, ribojančius šio teisės akto keitimą bet kuriuo metu. Pavyzdžiui, Rinkimų kodekso 194 straipsnyje numatyta, kad Rinkimų kodeksas negali būti keičiamas vykstant rinkimų politinei kampanijai, išskyrus atvejus, kai būtina įgyvendinti Konstitucinio Teismo aktą arba Europos Sąjungos teisės aktą.

Vis dėlto lūkestis, kad rinkimų teisės normas įtvirtinant konstituciniame įstatyme tam tikrą laiką pavyks išvengti teisinio reglamentavimo pokyčių rinkimų srityje, nepasiteisino. 2022 m. rudenį įsigaliojusį Rinkimų kodeksą pradėjus taikyti praktiškai, išryškėjo rinkimų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, neaiškumas ir spragos, tik dar kartą patvirtinę, kad rinkimai yra nuolat kintantis procesas, kuris nors ir yra kiek įmanoma detaliau aptartas naujame konstituciniame įstatyme, nuo teisinio reglamentavimo pokyčių poreikio apsaugoti negali. Kita vertus, remiantis Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos rekomendacijomis, „kiek įmanoma, reikėtų vengti pernelyg didelio ar nereikalingo teisės aktų detalumo“¹¹.

Dėl teisės aktuose įtvirtinto teisinio reglamentavimo neaiškumo savo jurisprudencijoje ne kartą yra pasisakęs tiek Konstitucinis Teismas pažymėdamas, kad teisinis reguliavimas privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių¹², tiek ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) nurodydamas, kad, „siekiant išvengti savavališkų sprendimų, yra svarbus valstybės rinkimų įstatymuose įtvirtinto teisinio reguliavimo aiškumas“¹³.

Tad siekiant užtikrinti „valstybės rinkimų įstatymuose įtvirtinto teisinio reguliavimo aiškumą“¹⁴, ką savo praktikoje yra pabrėžęs EŽTT byloje *Grosaru prieš Rumuniją*¹⁵, ir, atsižvelgiant į tai, kad 2023 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų ir merų rinkimų politinės kampanijos metu paaiškėjo, kad terminai pareiškinių dokumentų pateikimui ir jų trūkumų pašalinimui yra per trumpi, daugiamandatėje apygardoje balsų perskaičiavimas kelia ginčų, Rinkimų kodekse nėra aiškiai

10 Lietuvos Respublikos Seimo statutas, *Valstybės žinios*, 1994-02-25, Nr. 15-249; Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

11 OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), *Guidelines on Democratic Lawmaking for Better Laws* (2003).

12 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2004-01-29, Nr. 15-465. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2008-12-31, Nr. 150-6106. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2009-06-25, Nr. 75-3074.

13 Indrė Pukanasytė, „Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“ (daktaro disertacija, 2014).

14 *Ibid.*

15 ECtHR Judgment of 2 March 2010 in *Grosaru v. Romania*, Application No. 78039/01.

reglamentuoti Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos priimtų sprendimų apskundimo ir jų išnagrinėjimo teismuose terminai ir t. t.¹⁶. 2023 m. spalio 10 d. buvo priimti Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstituciniai įstatymai Nr. XIV-2186¹⁷, XIV-2189¹⁸, XIV-2185¹⁹, o 2023 m. lapkričio 7 d. – Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas Nr. XIV-2217²⁰.

Nors Rinkimų kodekso pataisos ir padėjo užpildyti teisinio reglamentavimo spragas ar pašalinti neapibrėžtumą tam tikrais rinkimų klausimais, abejonių kyla, ar toks teisinis reglamentavimas atliktas laiku. Rinkimų kodekso pataisos buvo priimtose 2023 m. spalio–lapkričio mėnesiais. O 2024 m. gegužės 12 d. vykusių Respublikos Prezidento rinkimų politinė kampanija prasidėjo 2023 m. lapkričio mėnesį. Viena vertus, Rinkimų kodekso pataisos buvo priimtose ne rinkimų politinės kampanijos metu – tai draudžia Rinkimų kodekso 194 straipsnio nuostatos, o iki kampanijos pradžios likus mėnesiui. Tačiau, kita vertus, tokie teisinio reglamentavimo pokyčiai priimti iki artimiausių rinkimų likus kiek daugiau nei pusmečiui, t. y. nesilaikant Europos Komisijos demokratijos per teisę (Venecijos komisijos) Gerosios praktikos kodekso nuostatų, numatančių, kad „pagrindiniai rinkimų įstatymų elementai neturėtų būti keičiami likus mažiau nei vieneriems metams iki rinkimų“.

Tad kiekvieną kartą, kai įstatymų leidėjas svarsto dėl naujų Rinkimų kodekso pataisų, reikėtų įvertinti ne tik jų praktinį poreikį ir būsimą veiksmingumą, bet ir atsižvelgti į EŽTT jurisprudenciją, kurioje akcentuojama, kad „pagrindinės rinkimų taisyklės paprastai neturėtų būti keičiamos pernelyg dažnai, ypač rinkimų išvakarėse, nes priešingu atveju gali būti pakirstas pasitikėjimas garbingais ir laisvais rinkimais“²¹.

1.1.1. Patikslinti pasyviosios rinkimų teisės apribojimai

Vienas ryškiausių rinkimų teisinio reglamentavimo pokyčių, įvykusių priėmus naujas Rinkimų kodekso pataisas, buvo pasyviosios rinkimų teisės (t. y. teisės būti renkamam) apribojimų išplėtimas²².

Kiekvienas asmuo turi teisę pasinaudoti „galimybe jam Konstitucijos ir rinkimų įstatymų

16 Aiškinamasis raštas dėl Rinkimų kodekso 30, 32, 38, 64, 69, 78, 79, 80, 81, 85, 88, 89, 93, 97, 99, 100, 102, 110, 114, 134, 138, 163, 181, 185, 193 straipsnių pakeitimo konstitucinio įstatymo projekto Nr. XIVP-2709(2).

17 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 11, 69, 76, 85 ir 118 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20810.

18 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 172 straipsnio pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20812.

19 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 100, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20808.

20 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 57 ir 61 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-11-10, Nr. 21812.

21 ECtHR Judgment of 8 July 2008 in *Georgian Labour Party v. Georgia*, Application No. 9103/04.

22 Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. spalio 10 d. pranešimas spaudai „Rinkimų kodekso pataisos užtikrins sklandesnę rinkimų organizavimą“.

nustatyta tvarka kandidatuoti į atitinkamos renkamos viešosios valdžios institucijos narius, taigi siekti būti išrinktam²³. Tačiau nors tokia galimybė yra „svarbi asmens konstitucinė teisė“²⁴, tačiau ji gali būti įgyvendinama tik esant tam tikroms teisės aktuose numatytoms sąlygoms.

Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „teisę būti išrinktam numato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai“. Tai išplėtotą ir kitose Konstitucijos nuostatose. Pavyzdžiui, Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje, numatančioje, kad „Seimo rinkimų tvarką nustato įstatymas“. Tai reiškia, kad asmuo, norintis pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise, turi atitikti reikalavimus, numatytus ne tik Konstitucijoje, bet ir atitinkamuose rinkimų įstatymuose. Tačiau, pasak Vytauto Sinkevičiaus, „Seimo rinkimų įstatyme gali būti nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyti, t. y. kitokie, papildomi reikalavimai, kuriuos turi atitikti (įgyvendinti) asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau jie turi būti konstituciškai pagrįsti, negali paneigti ar iškreipti Konstitucijoje eksplicitiškai ir implicitiškai įtvirtintų reikalavimų“²⁵.

Rinkimų kodekso 11 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjas buvo numatęs bendruosius pagrindus, kuriems esant asmenys negali būti renkami. Vienas tokių pagrindų, ribojančių asmeniui galimybę pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise, yra įtvirtintas rinkimų įstatymo 11 straipsnio 1 dalies 1 punkte, kuris numato, kad asmuo negali būti renkamas „jeigu jis likus 65 dienoms iki rinkimų dienos yra nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“²⁶. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas galimybę pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise riboja tik tiems asmenims, kurie iki rinkimų likus kiek daugiau nei dviem mėnesiams nėra įvykdę jiems apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės arba bausmės dalies. O asmenims, atlikusiems teismo baigiamuoju aktu paskirtą bausmę, pasyvioji rinkimų teisė nėra ribojama.

Analogiškas pasyviosios rinkimų teisės ribojimas, susijęs su pagal teismo nuosprendį paskirtos bausmės atlikimu, numatytas ir Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje. Pasak Vytauto Sinkevičiaus, šis Konstitucijoje įtvirtintas draudimas grindžiamas tuo, kad „Seimo nariais gali būti tik tokie asmenys, kurie galėtų laisvai ir niekieno nevaržomi reikšti tautos valią [...] nebūtų saistomi iš neatliktos bausmės jiems kylančių ar galinčių kilti kokių nors reikalavimų bei poveikio priemonių, nustatytų įstatyme“²⁷.

Tačiau 2023 m. spalio 10 d. priimtomis Rinkimų kodekso²⁸ pataisomis, įsigaliojusiomis nuo 2023 m. spalio 26 d., Rinkimų kodekso 11 straipsnio 1 dalies 1 punktas buvo pakeistas. Greita ankstesnėje Rinkimų kodekso 11 straipsnio 1 dalies 1 punkto redakcijoje įtvirtinto pasyviają

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas, TAR, 2014-10-13, Nr. 13988.

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2011-05-14, Nr. 58-2771.

25 Vytautas Sinkevičius, „Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai“, *Jurisprudencija* 111, 9 (2008): 54–65.

26 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2022-07-20, Nr. 15851.

27 Sinkevičius, *op. cit.*, 54–65.

28 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 11, 69, 76, 85 ir 118 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20810.

rinkimų teisę ribojančio pagrindo, susijusio su nebaigta atlikti bausme pagal teismo nuosprendį, Rinkimų kodekse įstatymų leidėjas numatė, kad asmuo negali būti renkamas ir tuo atveju, jeigu turi nebaigtą atlikti baudžiamojo poveikio priemonę. Tokiu būdu, asmeniui nuosprendžiu paskyrus Baudžiamojo kodekso 47 straipsnyje numatytą bausmę arba vieną iš Baudžiamojo kodekso 67 straipsnyje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių (pvz., draudimą naudotis specialia teise, viešųjų teisių atėmimą, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą ir kt.) ir jų abiejų (arba vienos iš jų) neatliktus, VRK atsiranda teisėtas pagrindas tokio asmens kandidatu rinkimuose neregistruoti. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas Rinkimų kodekse numatė, kad negali būti renkami asmenys, kurie nėra atlikę ne tik teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, bet ir baudžiamojo poveikio priemonės, išplėtė pasyviają rinkimų teisę ribojančių pagrindų sąrašą.

Vis dėlto reikia pabrėžti, kad tokie įstatymų leidėjo papildomai numatyti pasyviosios rinkimų teisės ribojimai savaime nėra nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio ar yra neriboti laiko atžvilgiu. Asmenims, atlikusiems teismo nuosprendžiu paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę, teisė kandidatuoti rinkimuose nėra ribojama.

Šiuos rinkimų teisinio reglamentavimo pokyčius nulėmė tai, kad 2023 m. kovo 1 d. vykusiuose savivaldybių tarybų ir merų rinkimuose dvejose savivaldybėse dalyvavo kandidatai, kuriems teismo nuosprendžiais buvo skirtos ne tik bausmės, bet ir baudžiamojo poveikio priemonės. Tada VRK, vykdydama teismų nuosprendžius, kuriais vietos savivaldos rinkimuose kandidatuojančiams asmenims buvo pritaikytos atitinkamos baudžiamojo poveikio priemonės, t. y. teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas – atimant teisę dirbti valstybės tarnyboje arba būti paskirtam į valstybės ar savivaldybės ir jų įstaigų, įmonių ar nevyriausybių organizacijų renkamas ar skiriamas pareigas prieš 2023 m. kovo 1 d. vykusią savivaldybių tarybų ir merų rinkimų antrąją turą, panaikino jų registraciją kandidatais į savivaldybės merus ir savivaldybės tarybos narius²⁹. Tačiau tokie VRK sprendimai³⁰ sulaukė ne tik neigiamo teisinio įvertinimo Lietuvos vyriausiąjame administraciniame teisme, bet, galiausiai, atsižvelgus į *res judicata* principą, buvo panaikinti ir pačios VRK sprendimai³¹, o kandidatai antrajame rinkimų ture grąžinti į rinkiminę kovą.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT), analizuodamas VRK pritaikytus pasyviosios rinkimų teisės ribojimus, susijusius su kandidatams pritaikytomis baudžiamojo poveikio priemonėmis, 2023 metais nagrinėtose bylose nurodė, kad tokio pobūdžio

29 Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. Sp-58, TAR, 2023-03-07, Nr. 4047. Lietuvos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. Sp-63, TAR, 2023-03-09, Nr. 4223.

30 Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. Sp-58, TAR, 2023-03-07, Nr. 4047.
Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. kovo 9 d. sprendimas Nr. Sp-63, TAR, 2023-03-09, Nr. 4223.

31 Lietuvos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. kovo 13 d. sprendimas Nr. Sp-70, TAR, 2023-03-13, Nr. 4372.

„pasyviosios rinkimų teisės apribojimai kyla ne tik „iš visuminio teisinio reguliavimo ir yra skirti užtikrinti demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia* rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų laikymąsi“³², bet ir iš Rinkimų kodekso 11 straipsnio bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 68¹ ir 68² straipsnių. Kitaip tariant, pasyviosios rinkimų teisės apribojimus įstatymų leidėjas įgyvendina per rinkimų ir baudžiamuosius įstatymus.

Tačiau LVAT, aiškindamas Rinkimų kodekso 11 straipsnį, akcentavo, kad „Rinkimų kodekso 11 straipsnis įtvirtina pasyviosios rinkimų teisės apribojimą, grindžiamą nebaigtos atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį pagrindu“³³. O baudžiamojo poveikio priemonės (Baudžiamojo kodekso 67 straipsnis) ir bausmės (Baudžiamojo kodekso 47 straipsnis) teisinės kategorijos iš esmės skiriasi. Galiausiai, Baudžiamojo kodekso 41 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui“. O remiantis Baudžiamojo kodekso 67 str. 1 d. nuostatomis, „baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį“. Be to, įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme išskiria ir skirtingas bausmių bei baudžiamojo poveikio priemonių rūšis. Baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje pateiktos bausmių rūšys (pavyzdžiui, viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas ir t. t.). O Baudžiamojo kodekso 67 straipsnio 2 dalyje pateiktas baudžiamojo poveikio priemonių sąrašas (draudimas naudotis specialia teise, teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas, turtinės žalos atlyginimas ir t. t.).

Atsižvelgiant į tai laikytina, kad jeigu Rinkimų kodekso 11 straipsnyje įstatymų leidėjas numatė, kad teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės neatlikęs asmuo negali įgyvendinti pasyviosios rinkimų teisės, tai jokių būdu nereiškia, kad pasyvioji rinkimų teisė gali būti ribojama ir asmeniui, kuris nėra atlikęs teismo paskirtos vienos (ar kelių) Baudžiamojo kodekso 67 str. 2 dalyje nurodytų baudžiamojo poveikio priemonių, kadangi pasyviosios rinkimų teisės ribojimas, susijęs su baudžiamojo poveikio priemonėmis, Rinkimų kodekso 11 straipsnyje, įstatymų leidėjo nebuvo numatytas. O bausmė ir baudžiamojo poveikio priemonė nėra tapačios sąvokos.

Akcentuotina, kad LVAT, 2023 m. nagrinėtose rinkimų bylose pasisakė ne tik dėl pasyviosios rinkimų teisės ribojimo, susijusio su paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės atlikimu, bet ir, aiškindamas asmeniui paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės turinį, pažymėjo, kad „asmeniui taikytas apribojimas – teisės dirbti valstybės tarnyboje 4 metams atėmimas – nėra aiškus ir negali būti vienareikšmiškai suprantamas kaip apribojantis pareiškėjo teisę būti kandidatu į savivaldybės tarybos narius ar eiti savivaldybės tarybos nario ar mero pareigas“³⁴.

LVAT vertinimu, „tam, kad būtų draudžiama eiti renkamas pareigas, tai turi būti

32 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. balandžio 19 d. sprendimas Nr. AB-6418-3-66-3-00033-2023-1, TAR, 2023-03-31, Nr. 5935.

33 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. kovo 23 d. sprendimas Nr. AB-6418-3-66-3-00033-2023-1, TAR, 2023-03-31, Nr. 5935.

34 *Ibid.*

expressis verbis numatyta nuosprendžio rezoliucinėje dalyje³⁵, o „visi neaiškumai, susiję su kandidatui taikoma baudžiamojo poveikio priemone – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu, turėtų būti sprendžiami pagal Baudžiamojo proceso kodekso 361 straipsnio 1 dalį, įtvirtinančią, kad teismas nuosprendžio vykdymo metu turi teisę išspręsti dėl nuosprendžio kylančias abejones, jeigu jas išsprendus nepakeičiama nuosprendžio esmė“³⁵. Todėl kiekvienas teismo baigiamasis aktas turi būti suformuluotas itin aiškiai ir konkrečiai, be dviprasmybių, suprantamai kiekvienam jį taikančiam subjektui.

O kandidatui uždraudus pasyviąją rinkimų teisę, jeigu tam nėra jokio teisinio pagrindo, „galėtų būti pažeistos Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalies garantuojamos teisės“³⁶, taip pat būtų paminti teisinės valstybės ir teisės viršenybės principai.

Nepaisant to, LVAT savo sprendimuose nurodė, kad atvejis, „kai nesuformuota ne tik rinkimų teisės, bet ir aktualių Baudžiamojo kodekso normų taikymo ir aiškinimo praktika, kai stokojama rinkimų organizavimo institucijų aktyvių veiksmų, siekiant užtikrinti rinkimų proceso aiškumą, ir kai Rinkimų kodekse nėra reglamentuojami kandidato, kuriam taikoma baudžiamojo poveikio priemonė, pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimo klausimai, sukuria neapibrėžtumo situaciją“³⁷. Tačiau šiuo atveju neapibrėžtumas buvo sukurtas ne tik dėl to, kad įstatymų leidėjas neužtikrino atitinkamo teisinio reglamentavimo teisės aktuose įtvirtinimo, bet ir dėl to, kad už rinkimų organizavimą atsakingos institucijos, aklaui sekdamos įstatymo raide, neveikia proaktyviai. Todėl, siekiant daugiau aiškumo ir teisinio apibrėžtumo, siūlytina į teisėkūros procesus aktyviau įtraukti už rinkimų organizavimą atsakingas institucijas.

Vertinant naujos redakcijos Rinkimų kodekso 11 straipsnio 1 dalies 1 punkto redakcijoje įstatymų leidėjo įtvirtintus pasyviosios rinkimų teisės ribojimus, kyla klausimų dėl jų suderinamumo su pagrindiniu šalies įstatymu.

Konstitucinis Teismas ne viename savo nutarimų yra pažymėjęs³⁸, kad „įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi įgaliojimus rinkimų įstatymuose nustatyti tokius reikalavimus (sąlygas) asmeniui, kuris gali būti renkamas, kurie yra konstituciškai pagrįsti“³⁹; „įstatyme negali būti nustatomi tokie reikalavimai (sąlygos), kuriais būtų iškreipti ar paneigti Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai (sąlygos) asmeniui, kuris gali būti renkamas“⁴⁰.

Šiuo metu pasyviosios rinkimų teisės apribojimai yra numatyti tiek Konstitucijoje, tiek ir Rinkimų kodekse. Vis dėlto vienas jų – teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės arba baudžiamojo poveikio priemonės neatlikimas, – visa apimtimi yra įtvirtintas Rinkimų kodekso 11 straipsnio 1 dalies 1 punkte, numatančiame, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris yra neatlikęs

35 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. kovo 23 d. sprendimas Nr. AB-6418-3-66-3-00033-2023-1, TAR, 2023-03-31, Nr. 5935.

36 *Ibid.*

37 *Ibid.*

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutarimas, TAR, 2022-04-27, Nr. 8605.

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 28 d. nutarimas, TAR, 2021-05-28, Nr. 12007.

40 *Ibid.*

teismo paskirtos bausmės arba baudžiamojo poveikio priemonės. O Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Seimo nariu negali tapti asmuo, kuris nėra atlikęs teismo paskirtos bausmės. Tai, kad asmuo, neatlikęs teismo nuosprendžiu paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, negali dalyvauti rinkimuose, Konstitucijoje tiesiogiai nenurodoma. Atsižvelgiant į tai, kad bausmė ir baudžiamojo poveikio priemonė nėra tapačios teisinės kategorijos, taip pat tai, kad bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių paskirtis ir rūšys yra iš esmės skirtingos, kyla klausimų, ar Rinkimų kodekse įstatymų leidėjas nėra įtvirtinęs daugiau pasyviosios rinkimų teisės apribojimo pagrindų nei kad jų numatyta Konstitucijoje.

Kita vertus, buvusio Konstitucinio Teismo teisėjo Vytauto Sinkevičiaus teigimu, tai, kad „Seimo rinkimų įstatyme gali būti nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyti, t. y. kitokie, papildomi reikalavimai, kuriuos turi atitikti (įgyvendinti) asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau jie turi būti konstituciškai pagrįsti, negali paneigti ar iškreipti eksplicitiškai bei implicitiškai įtvirtintų reikalavimų“⁴¹. Tačiau į klausimą, ar naujasis teisinis reglamentavimas dera su Lietuvos Respublikos Konstitucija, galutinai atsakyti galėtų tik Konstitucinis Teismas.

1.1.2. Išplėstas kandidato neregistravimo / registracijos panaikinimo pagrindų sąrašas

Rinkimų kodekso 81 straipsnio 4 dalyje įstatymų leidėjas buvo įtvirtinęs pagrindų, kuriems esant kandidatas neregistruojamas arba jo registravimas panaikinamas, sąrašą. Pavyzdžiui, kandidatas neregistruojamas arba jo registravimas panaikinamas, jeigu jis neatitinka kandidatui keliamų reikalavimų, nepateikia visų pareiškinių dokumentų, pareiškiniuose dokumentuose nurodo tikrovės neatitinkančią informaciją, šurkščiai pažeidžia Rinkimų kodeksą ir t. t. Tačiau praėjus vos pusmečiui po Rinkimų kodekso įsigaliojimo paaiškėjo, kad sąrašas pagrindų, kuriems esant kandidatų registracija panaikinama, per siauras.

2023 m. savivaldybių tarybų ir merų rinkimų politinės kampanijos metu vienai politinių organizacijų iškelus asmenį kandidatu į savivaldybės tarybos narius, vėliau paaiškėjo, kad jam buvo pareikšti įtarimai dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti ar neteisėtu disponavimu labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu. Kadangi tokio asmens kelimas politinės organizacijos keliamų kandidatų sąrašė nederėjo su jos deklaruojamomis vertybėmis, ji kreipėsi į VRK dėl šio kandidato išbraukimo iš partijos keliamų kandidatų sąrašo.

VRK, įvertinusi tai, kad Rinkimų kodekso 87 straipsnio 1 dalis numato, jog politinė organizacija pareiškinius dokumentus gali atšaukti iki rinkimų likus 40 dienų, taip pat tai, kad prašymas atšaukti pareiškinius dokumentus buvo pateiktas praleidus įstatymų leidėjo nustatytą terminą, politinės organizacijos prašymo netenkino. VRK pagrindo priimti sprendimą dėl kandidato ar kandidatų sąrašo registracijos panaikinimo likus ne mažiau nei 12 dienų iki rinkimų dienos,

41 Sinkevičius, *supra note*, 25: 54–65.

remiantis Rinkimų kodekso 81 straipsnio 4 ir 5 dalimis, taip pat neturėjo, kadangi ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir įtarimų pareiškimas nebuvo įtrauktas į pagrindų, kuriems esant kandidato registracija panaikinama, sąrašą. Tai paskatino diskusijas dėl kandidatų neregistravimo / registracijos panaikinimo pagrindų papildymo.

Galiausiai, 2023 m. spalį priimtose Rinkimų kodekso 81 straipsnio 4 dalies pataisose⁴² buvo numatyta, kad „kandidatas neregistruojamas arba jo registravimas panaikinamas, jeigu paaiškėja, kad kandidatui pradėtas ikiteisminis tyrimas“. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas numatė, kad pasyvioji rinkimų teisė asmeniui ribojama dėl paties rinkimuose dalyvaujančio asmens elgesio (ar nusikalstamo neveikimo) ir dėl aplinkybių, kurias jis pats galėjo kontroliuoti, t. y. veikti atitinkamai arba nuo tam tikrų veiksmų susilaikyti. Apribojimas taikomas nepriklausomai nuo asmens padarytos nusikalstamos veikos, jos pavojingumo masto ar bylos aplinkybių, nevertinant padarytos nusikalstamos veikos įtakos rinkimų procesams.

Tačiau vertinant naująjį kandidato registracijos panaikinimo / neregistravimo kandidatu pagrindą taip ir lieka neaišku, kaip toks teisinis reglamentavimas dera su teisinėje valstybėje galiojančia nekaltumo prezumpcija ir teisinės valstybės principu. Galiausiai asmuo, apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažintas kaltu ir atlikęs teismo paskirtą bausmę, rinkimuose gali dalyvauti, o asmeniui, kuris ikiteisminio tyrimo metu net nėra pripažintas kaltu, tokia teisė ribojama. Kita vertus, Rinkimų kodekso pataisose nurodoma, kad kandidato registravimas panaikinamas arba kandidatas neregistruojamas pagal šį kandidatą iškėlusios politinės organizacijos arba išsikėlusio kandidato prašymą. Tačiau nėra aišku, kaip turėtų elgtis VRK, gavusi asmenį iškėlusios partijos prašymą jo neregistruoti kandidatu dėl pradėto ikiteisminio tyrimo ir tuo pat metu gavusi kandidato prašymą partijos prašymo netenkinti.

Taip pat kyla klausimų, kaip VRK turėtų pasielgti tais atvejais, kai asmuo nebus registruojamas kandidatu dėl jo atžvilgiu pradėto ikiteisminio tyrimo, kuris iki rinkimų dienos ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų bus nutrauktas.

1.1.3. Pakeisti pareiškinių dokumentų pateikimo terminai

2023 metais vykę rinkimų teisinio reglamentavimo pokyčiai susiję su pareiškinių dokumentų pateikimo ir tikslinimo terminais.

Pareiškinių dokumentų (kandidato anketos, biografijos, turto, privačių interesų deklaracijų ir kt.)⁴³ pateikimas yra vienas svarbiausių rinkimų organizavimo etapų, kuris turi būti labai aiškus, konkretus, nuoseklus⁴⁴. Jo metu politinės kampanijos dalyviai turi suspėti pateikti VRK

42 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 100, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20808.

43 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2090-3-66-3-00013-2023-9, TAR, 2023-02-08, Nr. 2304.

44 Lietuvos Respublikos Seimo Pagrindinio komiteto išvada dėl Rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 99, 100, 102, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinio įstatymo projekto Nr.XIVP-2709(3).

įstatymų leidėjo nurodytus dokumentus, sudarančius pagrindą juos (ne)registruoti kandidatais. Jeigu pareiškinių dokumentų pateikimo terminai yra per trumpi, kyla rizika, kad ne visi politinės kampanijos dalyviai suspės per nustatytą terminą juos pateikti.

2022 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiame Rinkimų kodekse buvo numatyta, kad pareiškinių dokumentų pateikimas pradedamas likus 83 dienoms iki rinkimų dienos ir baigiamas 17 val. likus 65 dienoms iki rinkimų dienos, t. y. pareiškiniai dokumentai teikiami beveik tris savaites. Tai iš esmės atitiko teisinį reglamentavimą, galiojusį iki priimant naująjį kodifikuotą rinkimų įstatymą.

Tačiau 2023 m. spalio 10 d. buvo priimtos Rinkimų kodekso pataisos⁴⁵, kuriomis pareiškinių dokumentų pateikimo terminai buvo paankstinti. Nuo 2025 m. sausio 1 d., remiantis Rinkimų kodekso 78 straipsniu, rinkimuose pareiškinių dokumentų pateikimas bus pradedamas likus 130 dienų ir baigiamas 17 val. likus 80 dienų iki rinkimų dienos. Tokiu teisiniu reglamentavimu įstatymų leidėjas tikisi išspręsti dvi problemas: „suteikti kandidatams ilgesnį terminą pareiškinių dokumentų rinkimuose pateikimui ir jų tikslinimui“ ir, antra, „sudaryti sąlygas VRK anksčiau pradėti pateiktų pareiškinių dokumentų tikrinimą, bei, atitinkamai, anksčiau informuoti pareiškinius dokumentus pateikusius asmenis apie pareiškiniuose dokumentuose nustatytus trūkumus“⁴⁶. Kita vertus, tokie teisinio reglamentavimo pokyčiai už sklandų rinkimų organizavimą atsakingai VRK gali tapti savotišku iššūkiu, nes politinėms organizacijoms ir save savarankiškai keliantiems asmenims prieiga prie VRK administruojamos informacinės sistemos, kurioje teikiami pareiškiniai dokumentai, turės būti suteikta daugiau nei mėnesiu anksčiau nei buvo iki teisinio reglamentavimo pokyčių.

Dar viena problema, su kuria gali susidurti rinkimų organizatorius, yra susijusi su tuo, kad „kandidatų patikrinimas anksčiau buvo atliekamas vienu etapu pagal skirtingus kriterijus ir šį patikrinimą VRK atlikdavo, kai yra pasibaigę pareiškinių dokumentų pateikimo ir trūkumų šalinimo terminai, kai jau nebegali būti keičiami dokumentai ar juose esama informacija“⁴⁷. Įsigaliojus naujoms Rinkimų kodekso pataisoms, VRK turės pateiktų pareiškinių dokumentų tikrinimą pradėti anksčiau.

Dar vieną naujovę, susijusią su pareiškiniiais dokumentais, įstatymų leidėjas įtvirtino Rinkimų kodekso 80 straipsnio 5 dalyje, joje nurodęs, kad apie pareiškinių dokumentų trūkumus VRK turi pranešti atstovui rinkimams ne vėliau nei iki rinkimų dienos likus 70 dienų, kai anksčiau tai turėdavo atlikti iki rinkimų likus 65 dienoms. Taip pat, siekiant daugiau aiškumo, numatyta, kad, pasibaigus Rinkimų kodekso 80 straipsnio 5 dalyje numatytam terminui, pareiškiniai dokumentai negali būti nei taisomi, nei keičiami. O kad būtų išvengta įvairių rinkimų metu kylančių nesusipratimų dėl pareiškinių dokumentų trūkumų, Rinkimų kodekso 78 straipsnio 8 dalyje

45 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 100, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20808.

46 Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. spalio 10 d. pranešimas spaudai „Rinkimų kodekso pataisos užtikrins sklandesnį rinkimų organizavimą“.

47 Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos Pagrindinio komiteto 2023 m. spalio 4 d. išvada Nr. XIVP-2709(3).

numatyta, kad VRK informacinė sistema nedelsiant informuos pareiškinius dokumentus teikiančius asmenis apie formalius pareiškinių dokumentų trūkumus.

Rinkimų kodekso pataisos, susijusios su pareiškinių dokumentų teikimu, taip pat buvo nulemtos 2023 m. sausio 17 d. VRK sprendimo Nr. Sp-16⁴⁸, kai 2023 m. kovo mėnesį vykusių savivaldybių tarybų ir merų rinkimų metu iš daugiau kaip 14 tūkstančių nebuvo registruoti apie 500 pretendentų dėl su trūkumais (nepateiktos privačių interesų, turto, pajamų deklaracijos, kandidato nuotraukos, biografijos) pateiktų pareiškinių dokumentų. Kadangi šis VRK sprendimas buvo skundžiamas LVAT, teismas, išnagrinėjęs daugiau nei dešimtį panašaus pobūdžio bylų, šiuo klausimu suformavo atitinkamą praktiką.

LVAT, nagrinėdama politinių organizacijų skundus dėl 2023 m. sausio 17 d. VRK sprendimo jų keliamų kandidatų neregistruoti⁴⁹, nurodė, kad „VRK pagal Rinkimų kodekso 80 straipsnio nuostatą tenka pareiga patikrinti, ar pareiškiniuose dokumentuose esanti informacija atitinka Rinkimų kodekso reikalavimus. Jeigu pateikti ne visi šiame kodekse nurodyti pareiškiniai dokumentai ar juose yra trūkumų, VRK apie tai turi nedelsdama pranešti atstovui rinkimams ir nustatyti terminą trūkumams pašalinti (Rinkimų kodekso 80 straipsnio 5 dalis)“. Taip teismas konstatavo, kad rinkimų organizatorius turi ne tik pareigą tikrinti politinių organizacijų ir save keliančių asmenų pareiškinius dokumentus ir juose nurodytą informaciją, tačiau ir įspėti pareiškinius dokumentus teikiančius asmenis apie juose esančius trūkumus ir sudaryti sąlygas tuos trūkumus pašalinti. Taip pat buvo akcentuota, kad VRK apie pareiškinių dokumentų trūkumus turi pranešti nedelsdama, t. y. kaip įmanoma greičiau, kad, atitinkamai pareiškinius dokumentus teikiantys asmenys savo teisę pašalinti pareiškinių dokumentų trūkumus galėtų realiai įgyvendinti.

Teismas taip pat pabrėžė, kad „VRK yra saistoma gero administravimo bei atsakingo valdymo principų, kurie reikalauja priimant sprendimus veikti atidžiai ir rūpestingai“. Tai reiškia, kad VRK kaip viešojo administravimo institucija turi sprendimus priimti tik tada, kai yra nustatytos ir įvertintos visos sprendimo priėmimui reikšmingos aplinkybės.

LVAT taip pat akcentavo, kad „tais atvejais, kai politinės partijos, politiniai komitetai ir kandidatai teisėtai ir sąžiningai pateikia pareiškinius dokumentus paskutinėmis Rinkimų kodekse nustatytų terminų dienomis ir valandomis, VRK gali nepakakti laiko nustatyti pareiškinių dokumentų trūkumus, apie juos pranešti ir nustatyti terminą tokiems trūkumams pašalinti, kuris

48 Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2023 m. sausio 17 d. sprendimas Nr. Sp-16, TAR, 2023-01-17, Nr. 822.

49 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2322-3-66-3-00005-2023-0, TAR, 2023-02-06, Nr. 2201; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2299-3-66-3-0006-2023-1, TAR, 2023-02-06, Nr. 2107; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2293-3-66-3-00010-2023-6, TAR, 2023-02-06, Nr. 2128; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2390-3-66-3-00013-2023-9, TAR, 2023-02-08, Nr. 2304; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2305-3-66-3-00012-2023-8, TAR, 2023-02-06, Nr. 2131; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-2423-3-66-3-00014-2023-0, TAR, 2023-02-08, Nr. 2434; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 27 d. sprendimas Nr. AB-3684-3-66-3-00009-2023-4, TAR, 2023-02-23, Nr. 3152.

atitiktų nurodytą Rinkimų kodekso 80 straipsnio 5 dalyje⁴⁹. Tačiau praktika rodo, kad nors pareiškinių dokumentų pateikimui VRK, remdamasi rinkimų įstatymais, suteikia protingą terminą, neretai susiklosto tokia situacija, kai pareiškiniai dokumentai pateikiami iki jų pateikimo termino pabaigos likus vos valandai ar kelioms. Tokiu atveju pagrįsta laikyti, kad VRK negali pareiškinių dokumentų nei patikrinti, nei įspėti juos teikusių asmenų apie pareiškiniuose dokumentuose nustatytus trūkumus, nei, atitinkamai suteikti terminą pareiškinius dokumentus teikusiems asmenims trūkumams pašalinti.

Kita vertus, LVAT, atsižvelgdamas į tai, kad VRK turi daugiau nei 30 dienų pretendentų pateiktiems duomenims patikrinti, paaiškino, kad „šis teisinio reguliavimo trūkumas negali iš viso eliminuoti VRK pareigos informuoti kandidatus apie nustatytus pareiškinių dokumentų trūkumus ir suteikti kandidatams laiko tokius trūkumus ištaisyti“. Tačiau vertinant tai, kad, pavyzdžiui, savivaldybių tarybų rinkimų metu pareiškinius dokumentus VRK teikia 13–14 tūkst. asmenų, akivaizdu, kad per tokį trumpą terminą patikrinti visus pateiktus pareiškinius dokumentus ir juos teikusius asmenis informuoti apie jų trūkumus gali būti sudėtinga.

Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad VRK neregistravus pretendentų kandidatais dėl, pavyzdžiui, nepateiktos neįžymios pareiškinių dokumentų dalies, kaip buvo ir 2023 m. sausio 17 d. VRK sprendimo atveju, ir rinkimų komisijai nevykdant imperatyvios pareigos pretendentams pranešti apie pastebėtus pareiškinių dokumentų trūkumus, galėjo būti nepagrįstai apribota asmenų pasyvioji rinkimų teisė, įtvirtinta aukščiausiam šalies teisės akte – Konstitucijoje.

1.1.4. Numatyta prievolė kandidato anketoje nurodyti daugiau duomenų

Dar viena teisinio reglamentavimo naujovė, atsiradusi 2023 m. lapkričio 10 d. priėmus Rinkimų kodekso pataisas, – išplėstas kandidato anketoje teikiamų duomenų sąrašas.

Konstitucinis Teismas savo praktikoje yra ne kartą pažymėjęs, kad „vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų yra konstitucinė teisė gauti informaciją, įtvirtinta Konstitucijos 25 straipsnyje⁵⁰, „Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai⁵¹, „konstitucinė teisė gauti informaciją – svarbi prielaida įgyvendinti įvairias Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises ir laisves⁵².

Panašios pozicijos laikomasi ir EŽTT jurisprudencijoje, kurioje nurodoma, kad „kandidatui keliami reikalavimai pateikti informaciją apie savo turtinę padėtį⁵³, darbą, tarnybą, narystę

50 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2011-11-122, Nr. 141-6634.

51 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2005-07-19, Nr. 87-3274. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2005-09-22, Nr. 113-4131. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2005-10-01, Nr. 117-4239. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006-12-28, Nr. 141-5430.

52 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 22006 m. gruodžio 21 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006-12-28, Nr. 141-5430.

53 ECtHR Judgment of 27 May 2008 in *Sarukhanyan v. Armenia*, Application No. 38978/03.

partijoje⁵⁴ padeda rinkėjams apsispręsti rinkimuose, turėdami šią informaciją, jie gali pasirinkti kandidatą, ir šis veiksnys nelaikytinas nesvarbiu nuomonės apie kandidatą formavimui; tokių reikalavimų nustatymas nėra nepamatuosas, savavališkas arba nepagrįstas⁵⁵.

Atsižvelgus į rinkėjų poreikį gauti informaciją apie rinkimuose dalyvaujančius kandidatus, 2023 m. spalio 26 d. įsigaliojusiomis Rinkimų kodekso pataisomis buvo pakeistas Rinkimų kodekso 76 straipsnio 1 dalies 7 punktą, numatęs, kad kandidato anketoje kandidatas turi nurodyti narystę politinėje partijoje, politiniame komitete ar asociacijoje. O naujos redakcijos Rinkimų kodekso 76 straipsnio 1 dalies 7 punkte įstatymų leidėjas numatė, kad kandidato anketoje kandidatas privalo nurodyti ne tik esamą narystę politinėse organizacijose, bet ir buvusią narystę, taip pat narystės laikotarpį. Įstatymų leidėjas, priimdamas šią Rinkimų kodekso pataisą, kuri išplėtė kandidato anketoje privalomai pateiktinos informacijos apie dalyvavimą partinėje veikloje apimtį, siejo tai su galimybe rinkėjams gauti informaciją apie rinkimuose dalyvaujančių kandidatų reikšmingus gyvenimo faktus⁵⁶. Tai atitinka teisės viršenybės principą ir laikytina proporcinga priemone siekiamiems tikslams.

Ši Rinkimų kodekso pataisa buvo priimta po viešojoje erdvėje kilusių diskusijų apie valstybės politikus, praeityje galimai dalyvavusius Sovietų Sąjungos komunistų partijoje, kurios veikla Lietuvoje ne kartą buvo įvertinta kaip nederanti su Lietuvos Respublikos konstitucine santvarka ir teisiniu reglamentavimu, narystės pagrindais.

1.1.5. Įtvirtintas draudimas rinkimų metu naudoti „trolių fermas“

Pastaraisiais metais tiek pasaulyje, tiek ir Lietuvoje daugėja atvejų, kai per trolių fermas, organizuotas grupes, susibūrusias tam, kad viešąją nuomonę paveiktų internete generuojama dezinformacija, siekiama daryti įtaką įvairiems procesams, taip pat ir rinkimams⁵⁷. Todėl tam, kad demokratijos vientisumui nebūtų daromas neigiamas poveikis, būtina „užkirsti piktybinę trolių, botų veiklą“⁵⁸ ir kitą piktybinę veiklą.

Lietuvos įstatymų leidėjas, įvertinęs tai, kad 2023 m. pavasarį vykusių savivaldybių tarybų ir merų rinkimų metu buvo užfiksuoti bandymai dirbtinėmis priemonėmis nesąžiningai manipuluoti rinkimais įvairiose socialinės žiniasklaidos platformose, neteisėtai didinti politinės reklamos sklaidą ir taip pakenkti demokratiniam rinkimų procesams, priėmė Rinkimų kodekso

54 ECtHR Judgment of 19 July 2007 in *Krasnov and Skuratov v. Russia*, Application No. 17864/04 and 21396/04.

55 Pukanasytė, *supra note*, 13.

56 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 76, 81, 85, 176, 193 straipsnių pakeitimo konstitucinio įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIVP-2696.

57 Stephen McCombie, Allon J. Uhlmann ir Sarah Morrison, „The US 2016 presidential election & Russia’s troll farms“, *Intelligence and National Security* 35, 1 (2020): 95–114.

58 Luca Luceri, Silva Giordano ir Emilio Ferrara, „Detecting Troll Behavior via Inverse Reinforcement Learning: A Case Study of Russian Trolls in the 2016 US Election“, *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media* 14, 1 (2020): 417–427.

pataisas, kuriomis įtvirtino aiškų draudimą rinkimų politinėse kampanijose naudoti „trolių fermas“ ir panašaus pobūdžio įrankius.

2023 m. spalio 10 d. priimtose ir nuo 2024 m. vasario 17 d. įsigaliosiančiose Rinkimų kodekso pataisose⁵⁹ numatyta, kad draudžiama naudoti manipuliavimo internetinių socialinių tinklų paslaugų platformos paskyromis priemones (Rinkimų kodekso 93 straipsnio 2 dalis). Kadangi „trolių fermos“ yra visiškai nesuderinamos nei su sąžiningos konkurencijos rinkimuose, nei su rinkimų politinės kampanijos finansavimo skaidrumo ir kitais demokratinių rinkimų principais, manytina, kad toks ribojimas atitinka sąžiningų ir garbingų rinkimų principus ir yra gyvybiškai būtinas kiekvienoje demokratinėje visuomenėje.

Kita vertus, vertinant naująjį teisinį reglamentavimą akivaizdu, kad jis stokoja tam tikro aiškumo. Įstatymų leidėjas nepateikia manipuliavimo internetinių socialinių tinklų paslaugų platformos paskyromis priemonių apibrėžimo, nenurodo, kokios priemonės į šį sąrašą patenka. VRK turės fiksuoti visus manipuliavimo rinkimais atvejus, priimti sprendimus dėl manipuliavimo internetinių socialinių tinklų paslaugų platformos paskyromis priemonių naudojimo vykdant rinkimų politinę kampaniją (Rinkimų kodekso 32 straipsnio 4 dalies 3 punktas). Tačiau kyla klausimas, ar VRK turės tam pakankamai įrankių, žmogiškųjų resursų ir pan.

1.1.6. Patikslinta kompromituojančios informacijos sąvoka

2023 m. spalio mėnesį priimtomis Rinkimų kodekso pataisomis⁶⁰ buvo patikslinta kompromituojančios informacijos sąvoka ir aiškiau apibrėžta, kaip rinkimų politinės kampanijos dalyvis gali ginti savo pažeistas teises, jeigu rinkimų politinės kampanijos laikotarpiu paskelbiama jį kompromituojanti medžiaga.

Naujos redakcijos Rinkimų kodekso 101 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjas numatė, kad „politinės kampanijos dalyvis, kandidatas ar kandidatų sąrašas prasidėjus rinkimų politinei kampanijai turi teisę kreiptis dėl atsakomosios nuomonės į visuomenės informavimo priemonę paskelbimo, jeigu apie juos paskelbiama kompromituojanti informacija“. Remiantis anksčiau galiojusiu teisiniu reglamentavimu, atsakomosios nuomonės teise pasinaudoti galėjo tik kandidatai ir kandidatų sąrašai. Politinės kampanijos dalyviams tokia teisė suteikiama nebuvo. Todėl neretai galėjo susiklostyti tokia situacija, kad nors visuomenės informavimo priemonėse apie politinės kampanijos dalyvius ir buvo paskleista kompromituojanti informacija (pavyzdžiui, oponentų, kitų asmenų ar pačios visuomenės informavimo priemonės iniciatyva), tol, kol VRK nepaskelbdavo kandidatų sąrašų, asmenys negalėjo ginti savo pažeistų teisių reikalaudami iš kompromituojančią informaciją paskelbusios visuomenės informavimo priemonės paskleisti atsakomąją nuomonę.

VRK, remdamasi Rinkimų kodekso 84 straipsnio 1 dalies nuostatomis, kandidatus ir

59 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 100, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20808.

60 *Ibid.*

kandidatų sąrašus skelbia iki rinkimų likus 30 dienų. Atitinkamai tai reiškė, kad ir atsakomosios nuomonės teise buvo galima pasinaudoti iki rinkimų likus 30 ar mažiau dienų. O įstatymų leidėjui numačius, kad atsakomosios nuomonės teisę turi ir politinės kampanijos dalyviai, terminas, per kurį politinės rinkimų proceso dalyviai gali kreiptis dėl atsakomosios nuomonės, gerokai prailgėjo. Kadangi rinkimų politinė kampanija prasideda iki rinkimų likus šešioms mėnesiams, o kartu su ja ir politinės kampanijos dalyvių registracija, teisė reikalauti atsakomosios nuomonės iš visuomenės informavimo priemonės, paskelbusios kompromituojančią informaciją, galioja visus šešis mėnesius iki rinkimų dienos.

Įstatymų leidėjas išplėtė ir kompromituojančios informacijos sąvoką. Anksčiau į visuomenės informavimo priemones kandidatai galėjo kreiptis tik dėl visuomenės informavimo priemonės paskleistos žinios, t. y. pranešimo apie įvykius, naujienos, informacijos, kuriai taikomas tiesos kriterijus⁶¹. O visuomenės informavimo priemonės paskelbta nuomonė, nepriklausomai nuo to, ji teigiama ar neigiama, nebuvo laikoma kandidatą kompromituojančia informacija, taip kandidatams ribojant teisę reikalauti visuomenės informavimo priemonėse paskelbti atsakomąją nuomonę. Dėl ribotų galimybių rinkėjams pateikti savo poziciją atsakomosios nuomonės negalėję paskelbti rinkimų proceso dalyviai galėjo patirti rimtų pasekmių – prarasti rinkėjų pasitikėjimą ir pan.

Nuo 2023 m. spalio 26 d. įsigaliojusioje Rinkimų kodekso 100 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjas numatė, kad atsakomąją nuomonę suteikia neigiamai kandidatą apibūdinanti informacija. Kadangi informacija apima tiek žinios, tiek ir nuomonės paskelbimą, laikytina, kad įstatymų leidėjas naujoje Rinkimų kodekso 100 straipsnio 1 dalies redakcijoje išplėtė kompromituojančios informacijos sąrašą. Tai atitinkamai užtikrina visų rinkimų proceso dalyvių ir demokratinės visuomenės interesus, sąžiningų ir garbingų rinkimų principus.

Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į tai, kad praktikoje neretai visuomenės informavimo priemonėms kyla sunkumų vertinant, ar tam tikra paskleista informacija laikytina kandidatą kompromituojančia, Rinkimų kodekso 100 straipsnio pataisomis numatė, kad visuomenės informavimo priemonė turi teisę kreiptis į VRK su prašymu išaiškinti, ar tai, kas buvo paskleista visuomenės informavimo priemonėmis, atitinka kompromituojančios informacijos apibrėžimą. Viena vertus, toks teisinis reglamentavimas padės išspręsti tarp visuomenės informavimo priemonės ir kandidato kylančius ginčus dėl atsakomosios nuomonės poreikio. Tačiau, kita vertus, visuomenės informavimo priemonės be VRK išaiškinimo gali atsisakyti skelbti bet kokią atsakomąją nuomonę, vilkinti atsakomųjų nuomonių paskelbimą ir visą atsakomybę dėl atsakomosios nuomonės paskelbimo perkelti VRK. Be to, tam, kad VRK vertinimas neužsitęstų ir tiek visuomenės informavimo priemonė, tiek kandidatas kuo greičiau gautų sprendimą dėl atsakomosios nuomonės (ne)skelbimo, įstatymų leidėjas numatė, kad VRK visuomenės informavimo priemonės užklausa privalo išnagrinėti per 4 darbo dienas, bet ne vėliau kaip likus 3 dienoms iki rinkimų.

61 Žodynas.lt.

1.1.7. Patikslintas balsų perskaičiavimo mechanizmas

Balsų perskaičiavimas yra ypatinga rinkimų proceso dalis, užtikrinanti teisingų rezultatų nustatymą. Dėl nekorektiško rinkėjų balsų skaičiavimo gali kilti abejonių tiek rinkimų teisėtumu, tiek ir įtarimų dėl manipuliavimo ar klaidų.

2022 m. rudenį įsigaliojusio Rinkimų kodekso 163 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad balsai turi būti perskaičiuojami, kai balsų skirtumas pirmą kartą balsuojant vienmandatėje rinkimų apygardoje tarp antrą ir trečią vietas užėmusių kandidatų, o per pakartotinį balsavimą ir pirmą kartą balsuojant vienmandatėje rinkimų apygardoje, kai dalyvauja tik du kandidatai, – tarp pirmą ir antrą vietas užėmusių kandidatų yra mažesnis nei 50. Taip įstatymų leidėjas nusprendė, kad balsus būtina perskaičiuoti tik tuo atveju, jeigu skirtumas tarp antrojo ir trečiojo kandidato vienmandatėje rinkimų apygardoje nėra žymus. Tačiau pareigos rinkimų komisijoms perskaičiuoti balsus tarp pirmąją ir antrąją vietą užėmusių kandidatų (nors tarp jų balsų skirtumas galėjo būti ir labai mažas) ar didesnę nei 50 balsų skirtumą turinčių kandidatų įstatymas nenumatė. Tai kelia klausimų dėl tokio reguliavimo atitikties teisinės valstybės, teisinio tikrumo principams. Galiausiai kiekvienas asmuo, dalyvaudamas rinkimuose, tikisi, kad jie vyks sąžiningai, garbingai ir pagal aukščiausius demokratinius standartus, o kilus abejonių, jas bet kada bus galima išsklaidyti.

Įstatymų leidėjas, vertindamas tai, kad Rinkimų kodekso 163 straipsnyje buvo įtvirtintos itin ribotos rinkimuose paduotų balsų perskaičiavimo galimybės, 2023 m. spalį priėmė Rinkimų kodekso pataisas, kuriose balsų perskaičiavimo mechanizmas buvo patikslintas.

2023 m. spalio 10 d. priėmus Rinkimų kodekso pataisas⁶², buvo pakeistas Rinkimų kodekso 163 straipsnis. Jame numatyta, kad „savivaldybės rinkimų komisija perskaičiuoja visus mero rinkimų vienmandatės apygardos biuletenius, kai balsų skirtumas pirmą kartą balsuojant tarp antrą ir trečią vietas užėmusių kandidatų, o per pakartotinį balsavimą ir pirmą kartą balsuojant vienmandatėje rinkimų apygardoje, kai dalyvauja tik du kandidatai arba kai pirmą kartą balsuojant išrenkamas pirmą vietą užėmęs kandidatas, – tarp pirmą ir antrą vietas užėmusių kandidatų balsų yra ne didesnis nei 10 balsų arba kai šis skirtumas didesnis kaip 10 balsų, bet neviršija 0,05 procento dalyvavusių rinkėjų skaičiaus“. Taip pat buvo numatyta, kad „savivaldybės rinkimų komisija perskaičiuoja visus savivaldybės tarybos rinkimų daugiamandatės apygardos biuletenius, kai balsų skirtumas tarp iki reikalingos dalies balsų mandatams gauti ir nepatekusio kandidatų sąrašo gautų rinkėjų balsų yra ne didesnis kaip 10 balsų arba kai šis skirtumas didesnis kaip 10 balsų, bet neviršija 0,05 procento dalyvavusių rinkėjų skaičiaus“. Kitaip tariant, naujomis Rinkimų kodekso pataisomis perskaičiavimo poreikis vertinamas nustatant ne tik konkretų balsų skaičių, bet ir vertinant procentine išraiška⁶³. Tokiu teisiniu reglamentavimu, atitinkančiu

62 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso 32, 64, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 97, 100, 110, 114, 125, 138, 163, 181, 185 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2023-10-25, Nr. 20808.

63 Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. spalio 10 d. pranešimas spaudai „Rinkimų kodekso pataisos užtikrins sklandesnę rinkimų organizavimą“.

sąžiningų ir garbingų rinkimų principus, įstatymų leidėjas numatė, kad nepriklausomai nuo to, ar balsų perskaičiavimo reikalauja kandidatas ar bent vienas komisijos narys, jeigu skirtumas tarp pirmą ir antrą vietą užėmusių kandidatų yra mažesnis nei 10 balsų arba kai šis skirtumas didesnis nei 10 balsų, bet neviršija 0,05 proc. rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičiaus, rinkimų komisijai kyla pareiga perskaičiuoti visus vienmandatės apygardos biuletenius. Analogiškai balsai perskaičiuojami ir tarp daugiamandatėje mandatus gavusio ir „pirmo už brūkšnio“ kandidatų sąrašo gautų balsų, kadangi tai užtikrina teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principų įgyvendinimą.

Ši Rinkimų kodekso pataisa buvo priimta įvertinus 2023 m. kovo mėnesį vykusią savivaldybių tarybų ir merų rinkimų metu susiklosčiusią situaciją, kai skirtumas tarp kandidatų, patekusių į savivaldybės tarybą ir nepatekusių, sąrašų buvo nežymus. Pavyzdžiui, „2023 m. kovo 5 d. vykusiuose savivaldybių tarybų ir merų rinkimuose (I turas) Trakų rajono. (Nr. 52) savivaldybėje vienos iš partijų kandidatų sąrašas į Trakų rajono savivaldybės tarybos narius gavo 550 balsų, o patekimo į savivaldybės tarybą barjeras, skaičiuojant 4 proc. nuo dalyvavusių 13 910 rinkėjų, buvo 556 balsai. Skirtumas, kuris galėjo lemti ar partijos atstovai patenka į Trakų rajono savivaldybės tarybą buvo vos 6 balsai“⁶⁴.

Verta pasakyti, kad nors VRK sprendimai neperskaičiuoti balsų tokiais atvejais ir buvo skundžiami LVAT, vis dėlto teismas, įvertinęs tai, kad pagal tada galiojusią Rinkimų kodekso 163 straipsnio 1 dalį, numačiusią, kad „daugiamandačių rinkimų apygardų atveju biuleteniai perskaičiuojami tais atvejais, kai yra teisinis pagrindas pripažinti, jog nustatyti Rinkimų kodekse reglamentuojamos balsų skaičiavimo ir rezultatų nustatymo tvarkos pažeidimo požymiai“⁶⁵, ir nagrinėtuose teisiniuose ginčuose tokių pažeidimų nenustatęs, VRK sprendimus palikdavo galioti.

1.1.8. Patikslinti VRK sprendimų apskundimo terminai

2022 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiame Rinkimų kodekse, priešingai nei anksčiau galiojusiuose rinkimų įstatymuose, buvo numatyti tik tam tikrų rinkimų komisijų priimtų sprendimų apskundimo terminai ir tvarka. Pavyzdžiui, Rinkimų kodekso 189 straipsnio 4 dalyje terminai buvo nustatyti tik dėl Rinkimų ginčų dėl balsų skaičiavimo rezultatų ar rinkimų rezultatų⁶⁶ ir t. t. O teisinis reguliavimas dėl VRK priimtų sprendimų dėl politinės kampanijos dalyvių, kandidatų, kandidatų sąrašų registravimo apskundimo terminų stokojo aiškumo.

Dažniausiai, teikiant skundus dėl VRK priimtų sprendimų, buvo remiamasi Rinkimų kodekso 182 straipsnio 3 dalimi, įtvirtinusia, kad „kodekso ir kitų įstatymų nustatytais atvejais

64 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. kovo 16 d. sprendimas Nr. AB-5881-3-66-3-00030-2023-8, TAR, 2023-03-24, Nr. 5177.

65 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. kovo 17 d. sprendimas Nr. AB-6110-3-66-3-0029-2023-6, TAR, 2023-03-30, Nr. 5626.

66 Aiškinamasis raštas dėl Rinkimų kodekso 30, 32, 38, 64, 69, 78, 79, 80, 81, 85, 88, 89, 93, 97, 99, 100, 102, 110, 114, 134, 138, 163, 181, 185, 193 straipsnių pakeitimo konstitucinio įstatymo projekto Nr. XIVP-2709(2).

rinkimų komisijų sprendimai gali būti skundžiami teismui⁶⁷, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 21 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostata, numatanti, kad „LVAT yra galutinė instancija byloms pagal skundus dėl VRK sprendimų“ ir ABTĮ 124 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią „Rinkimų kodekse, Referendumo konstituciniame įstatyme nustatyti asmenys šiuose įstatymuose nurodytais pagrindais ir per nurodytus terminus gali apskųsti VRK sprendimus“⁶⁸. Tačiau dėl teisinio reglamentavimo išsamumo trūkumo ir kartais pernelyg formalus teismų požiūris ne visada rinkimų proceso dalyviams pavykdavo inicijuoti ginčą teisme ir apginti pažeistas savo teises. O EŽTT savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad „pagal Konvenciją gali būti nepateisinamas labai nelankstus ir per daug formalus nacionalinių teismų požiūris nagrinėjant rinkimų bylas“⁶⁹.

Tačiau teisinio aiškumo šioje situacijoje suteikė LVAT administracinėse bylose suformuota praktika, pagal kurią „LVAT vienintele instancija nagrinėja tik ginčus dėl VRK sprendimų rinkimų teisinių santykių srityje, kurių specialiąją apskundimo tvarką (asmenis, turinčius teisę paduoti skundą, terminus ir pan.) nustato Rinkimų kodeksas“⁷⁰. O „ginčai dėl kitų VRK sprendimų ar neveikimo nagrinėjami bendrąja ABTĮ nustatyta tvarka, t. y. skundai pirmąja instancija nagrinėjami apygardų administraciniuose teismuose“⁷¹.

Atsižvelgiant į poreikį aiškiai reglamentuoti VRK priimamų sprendimų apskundimo terminus, įstatymų leidėjas Rinkimų kodekso 185 straipsnį papildė nauja 6 dalimi, kurioje numatė, kad VRK sprendimai dėl rinkėjų įrašymo į rinkėjų sąrašą, dėl rinkimų biuletenių, atsakomosios nuomonės, kampanijos dalyvių, kandidatų ar kandidatų sąrašų registravimo, taip pat dėl rinkimų politinės kampanijos dalyvio statuso praradimo per 3 dienas nuo sprendimo įsigaliojimo dienos arba nuo tos dienos, kai sprendimas turėjo būti priimtas, gali būti skundžiami LVAT, kuris skundą privalo išnagrinėti taip pat per 3 dienas. Ginčo nagrinėjimas per optimaliausią terminą padeda ne tik tinkamai įgyvendinti šalių teisę į teisminę gynybą, apginti savo pažeistas teises, bet ir atkurti tarp šalių teisinę taiką, o tam tikrais atvejais šalis gražinti į iki ginčijamo sprendimo buvusią teisinę padėtį.

67 Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, TAR, 2022-07-20, Nr. 15851.

68 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. kovo 13 d. nutartis Nr. AB-5451-3-66-3-00027-2023-4, TAR, 2023-03-20, Nr. 4932.

69 Pukanasytė, *supra note*, 13.

70 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis Nr. AB-3637-3-61-3-03884-2020-0, TAR, 2021-03-02, Nr. 4156.

71 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. sausio 18 d. nutartis Nr. AB-2148-3-66-3-00004-2023-9, TAR, 2023-02-03, Nr. 2017.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutartis Nr. AB-8606-3-66-3-00039-2023-7, TAR, 2023-05-03, Nr.8343.

Išvados

1. Įstatymų leidėjas, konstitucinio įstatymo statusą turinčiame Lietuvos Respublikos rinkimų kodekse reglamentuodamas itin svarbius visuomeninius santykius, siekė užtikrinti, kad juo nustatytas teisinis reguliavimas bus stabilus, negalės būti dažnai keičiamas. Tačiau praktika rodo, kad teisinis rinkimų reglamentavimas nuolat keičiasi ir reaguoja į praktikos padiktuo-tas realijas, todėl Rinkimų kodekso pataisų po kiekvienų rinkimų išvengti nepavyks.
2. Rinkimų kodekso nuostata, numatančia, kad negali būti renkami asmenys, kurie nėra atlikę ne tik teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, bet ir baudžiamojo poveikio priemonės, išplečiamas pasyviąją rinkimų teisę ribojančių pagrindų sąrašas. Tačiau Rinkimų kodekse numatyti pasyviosios rinkimų teisės ribojimai savaime nėra nuolatinio ir negrįžtamo po-būdžio ar yra neriboti laiko atžvilgiu. Asmenims, atlikusiems teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę ar baudžiamojo poveikio priemonę, teisė kandidatuoti rinkimuose nėra ribojama.
3. Rinkimų kodekse numatytas pasyviosios rinkimų teisės ribojimas dėl asmens atžvilgiu pra-dėto ikiteisminio tyrimo, taikomas nepriklausomai nuo asmens padarytos nusikalstamos veikos, jos pavojingumo masto, bylos aplinkybių ar padarytos nusikalstamos veikos įtakos rinkimų procesams. Vis dėlto šio reguliavimo santykis su teisinėje valstybėje galiojančia nekaltumo prezumpcija ir teisinės valstybės principu reikalauja nuodugnesnės analizės.
4. Rinkimų kodeksu suteikus teisę visuomenės informavimo priemonėms kreiptis į VRK su prašymu išaiškinti, ar paskleista informacija atitinka kompromituojančios informacijos po-žymius, didės tikimybė, kad visuomenės informavimo priemonės be VRK išaiškinimo atsi-sakys skelbti kandidatų atsakomąją nuomonę.
5. Rinkimų kodekso 93 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisinis reguliavimas, numatantis draudi-mą rinkimuose naudoti manipuliavimo internetinių socialinių tinklų paslaugų platformos paskyromis priemonės, atitinka sąžiningų ir garbingų rinkimų principus ir yra gyvybiškai būtinas kiekvienoje demokratinėje visuomenėje, tačiau stokoja aiškumo. Nėra pateikiamas manipuliavimo internetinių socialinių tinklų paslaugų platformos paskyromis priemonių apibrėžimas, nenurodoma, kokios priemonės į šį sąrašą patenka.
6. Kandidato anketoje teikiamų duomenų sąrašo išplėtimas užtikrina visuomenės interesą būti informuotai apie rinkimuose dalyvaujančius kandidatus ir konstitucinę teisę gauti in-formaciją.

Changes in Election Law in 2023

Mykolas Romeris University Law School

Institute of Public Law

Laura Matjošaitytė

E-mail: laura_matjosaityte@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-01

Summary. Elections are a crucial element of democracy and a way for citizens to express their will and participate in the formation of government. Therefore, for the elections to take place according to clear, simple, and equally understandable rules, on 19 July 2022, the Seimas of the Republic of Lithuania adopted a codified constitutional law – the Election Code of the Republic of Lithuania, which changed election laws that regulated the organisation of elections and was valid until 31 August 2022. Although the new constitutional law aimed to ensure more stability in the legal regulation of elections, gaps in the legal regulation became apparent after it was applied in practice.

This article reveals the problems of the legal regulation of elections that were solved in the amendments to the Election Code adopted in October–November 2023 and analyses the factors that led to the changes in legal regulation.

Keywords: elections; Election Code; passive suffrage; declaration documents of candidates; non-registration of a candidate; discrediting information; a recount of votes.